

Observatoriul este de două ori în săptămână, Mercurul și Sâmbăta.

Pretului

pentru Sibiu pe 1 an întregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe an; — trimisu cu post'a în lăintrulu monarchiei pe 1 an întregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — În străinatate pe 1 an 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIUL

Diariu politicu, national-economicu și literariu.

Anulu IV.

Ori-ce inserate.

se platescu pe serie s'eu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a dou'a și a treia câte 6 cr. v. a. și preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face în modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriulu“ în Sibiu.

Nr. 86.

— Sibiu, Sâmbata 24/5 Novembre. —

1881.

Petițiunea celor 33 romani fruntasi

din Dev'a adressata pe calea prefecturei comitatului către dn. ministru de culte și instructiune publica, în contra celor care au cassatu și eliminatu limb'a noastră romanésca din cele optu clase reali dela Dev'a.

Escelenti'a Vóstra Dle Ministru!

În comitatulu Huniadorei, locuitu în preponderanta majoritate de romani, atât de vitregu tractatu, în respectulu culturale, din partea guberneloru trecute, în câtu pe unu teritoriu de 133.65 mile quadrate, cu 258,584 locuitori n'a existatu nici o scóla de midilocu. În urm'a unei fericite initiative a mai multoru barbati de litere, plini de zelu și nobile simtiente pentru crescerea și înaintarea în cultura a generatiunii celei noue, prin contribuii benevole, apoi aruncuri și alte ajútórie din partea statului, cu înalta autorizare, sub patronagiulu și suprem'a inspectiune a ministeriului de cultu și instructiune publica, înca în anulu 1871 s'a înfiintiatu o scóla reala cu 8 clase, și cu resiedinti'a în opidulu Dev'a.

Romani, cá cei mai numerosi locuitori ai acestui comitatu, simtindu imperativ'a necesitate a înfiintării unui astfelu de institutu culturalu, precum este celu de sub întrebare, înbratisandu și salutandu cu bucuria acésta marétiá idea, si-au datu totu posibilulu loru sucursu materialu și moralu pentru realizarea scopului mentionatu, sub acea stricta conditiune inse, cá studiile în acelu institutu, se se propuna, dacă nu eschisivu în limb'a romana — a majoritatei locuitorilor — celu puțin paralelu cu cea magiara.

Cu tóte aceste, de si în art. de lege XLIV din 1868 despre egal'a îndreptatire a nationalitatiloru la §. 18 se dispune apriatu, cá: „Institutele invetiamentului de mediulocu, séu mai înalte ale statului, cari sunt în fiintia séu se voru înfiintia, pe acele teritórie, unde este în usu una sau mai multe, decâtu o limba, este a se ridicá „catedra pe sém'a limbei și literaturii fiacarei „limbe“; — éra la §. 17 se dice: „Din punctulu „de vedere alu cultivarii și bunastarii comune, fiindu scopulu supremu și alu statului, acesta este „obligatu a portá grija la invetiamentele de statu, cá cetatienii ori-carei nationalitati, cari traiescu „în massa mare la olalta, se se póta perfectoná „în limb'a loru materna“: totusi, cu ocasiunea înfiintării scólei cestiunate, nesocotindu-se legea, pentru limb'a romana, nu s'a stabilitu decâtu o catedra estraordinaria, cu 2—3 óre pe septemana, éra pentru propunerea ei, s'a luat unu invetiatoriu suplentu dela preparandi'a de statu din Dev'a, prevediutu cu adjutu anualu la inceputu de 300 fl., apoi 200 fl. și în urma numai de 100 fl. v. a.

Dar si asia, pâna candu se aflau la numit'a preparandia si se aplicau pentru propunerea limbei romane professori capabili, de nationalitate romana, copii nostri — pentru a caroru educatiune atâtu de mare grija portam — au facutu din anu în anu progresulu corespundietoriu și din limb'a materna; éra scól'a era cercetata de unu considerabilu numeru de elevi romani.

Dupa ce inse, cu deosebire dela anulu 1874/75 încóce, directoratul scólei reale, — nu scrutam, dacă din propriulu seu indemn, cu rea vointia, séu cu învoirea și aprobarea supremei inspectiuni, abatendu-se de la usulu de pâna aci, ne mai aplicandu pentru limb'a romana unu professoru cá acela, carele se fi fostu în stare a satisfice sublimei sale chiamari în acestu respectu: elevii romani au inceputu a neglege frecuentarea acestui studiu, éra parintii vedindu, cá limb'a romana se tractédia acolo numai cá în batjocura, si-au trimisu și trimitu baiatii loru la alte institute, de unde limb'a romana, pâna acuma înca nu este cu totulu proscrisa; prin urmare, singuru din acestu

motiv, parintii romani, cari se bucura de o stare materiala mai bunicica, precum diseram, ducédu-si pruncii loru la alte institute, scól'a reala din Dev'a, de si înca totu în numeru destulu de considerabilu, dara este mai puțin cercetata de teneri romani, decâtu cum éra în trecut; éra limb'a și cultur'a romana sunt cu totul eliminate; ceea ce nu se póte uní nici cu nobil'a intentiune a initiatoriloru, nici cu ceea a supremei inspectiuni, și cu atâtu mai puțin cu maretulu scópu alu unui institutu de invetiamentu, carele trebuie se aiba destinatiunea de a întinde în proportiuni juste preste toti radiele binefacatórie ale culturii sale.

Dreptu aceea, avendu în vedere, cá la tóte institutele medie din tíera, chiaru și la cele ce sunt numai ale statului, în apropierea caroru se afla romani, este sistemisata, celu puțin câte una catedra ordinaria publica de limb'a și literatur'a romana; apoi considerandu, cá scól'a reala din Dev'a a fostu înfiintata și sustinuta în mare parte din contribuiile romaniloru din acestu comitatu; ba si în prezentu, pentru sustinerea ei se face aruncu pe locuitorii contribuabili în totu anulu; convinsu fiindu, cá înaltulu ministeriu nu póte avea intentiunea de a include teneriloru romani calea dela invetiarea limbei materne, acestu scumpu tesauru pentru ori-care individuu;

si în urma, fiindu deplinu incredintiati, cá eliminarea totala a propuneri limbei și literaturii romane dela acestu institutu, n'a urmatu cu scirea și încuviintierea supremei inspectiuni, ci mai multu, credemu noi, din motivulu, cá directoratul și administratiunea aceluia nu si-au înplinitu cu scumpetate detorinti'a inpusa de lege: de a raportá totudeauna fidelu, despre starea lucrului în acestu respectu: Subscriii romani din Dev'a, basati pe dreptulu oferitu de citatii §§-i ai legii despre egal'a îndreptatire a nationalitatiloru, și petrunsi de obligamentulu ce'lu avemu față cu crescerea și educatiunea prunciloru nostri, cu totu respectulu ne luam libertatea a ne rogá de Escelenti'a Vóstra, în ale carui mani este pusa suprem'a inspectiune a numitei scóle, cá se binevoiti, câtu mai curendu, si înca în decursulu acestui semestru a dispune sistemisarea catedrei de limb'a și literatur'a romana la scólele reali din Dev'a, obligatória celu puțin pentru teneri romani, cu óre îndestulatórie si cu unu professoru ordinariu salarisatu, și prevediutu cu tóte emolumentele necesarie, asemenea cu ceilalti professori ordinari dela aceste scóle; si totuodata pentru propunerea acestui studiu a numí pe unu atare individuu, carele în limb'a și literatur'a romana se aiba deplina calificatiune.

În legatura cu acésta avendu în vedere, cá de prezentu catedr'a de limb'a germana dela desu memoratululu institutu este în vacantia, cu respectu la economisarea cu budgetulu statului, ne luam voia a Ve atrage înalt'a atentiune asupra acestei înpregiurari, cerendu, cá pentru acésta catedra se binevoiti a numí pe unu individuu asia de bine calificatu, carele se fia în stare de a propune cu bunu rezultatu, dintr'odata, atâtu studiulu limbei germane, câtu și celu alu limbei și literaturii romane.

Asteptandu favorabila resolutiune, suntemu Dev'a 24 Octobru 1881. Ai Escelentiei Vóstre cu respectu: Joanu Papiu m. p. protopopu gr.-or., George Secula m. p. avocat, Fr. Hosszu Longinu m. p. avocat, Sabinu Piso m. p., George J. Popu m. p., Joanu Mihu m. p., Dr. Petco Lazaru m. p. avocat, Joanu Simionasiu m. p., Alesandru L. Hosszu m. p., Georgiu Ciacanu m. p., Czura Alesandru m. p., Alesandru Siultiu m. p., Mihailu Zára m. p., Joanu Motiu m. p., Josifu P. Gerendi m. p., Alexiu Olariu m. p. adv., Isaie Moldovanu m. p., Joachim Fulea m. p. avocat, Petru Zára m. p., Joanu Szabó m. p., Georgiu Nicóra m. p., Ardeleanu Loginu m. p., Nicolau

Oprea m. p., Eduard Nemes m. p., Oragyau Josifu m. p., Petru Dragits m. p. proprietariu, Joanichiu Olariu m. p. cetatianu, Nicolae Lakatos m. p., Petru Stancu m. p., Alesandru Bontilovics m. p., Antoniu Cuteanu m. p., George Josanu m. p., George Gila m. p.

Multiamimu lui D-dieu, cá de si fórte tardiu, romanii din Dev'a se infulpara și inbarbatara la pasulu acesta, pe care aru fi trebuitu se'lu faci indatu pe la a. 1875, cá-ci este unu mare adeveru în cunoscut'a sententia: Principiis obsta. Sub absolutismulu austriacu, pre candu asia disii „mameluci și mesopotami“ începusera se'și ingrósie pelea feței loru și se încerce a strabate preste totu cu limb'a lor, au fostu de ajunsu câteva proteste curagióse aici în Ardealu, pentru-cá se'și ascunda ghearale de motoci și se o ia multu mai încetu. În Banatu la Temesiór'a era pe atunci comissariu administratoru alu provinciei fericitulu în Domnulu Andreiu Mocioni. Acestuia nu placeau nici mesurile martiale și mai puțin cele clandestine (ascunse), pe care le dictá ministeriulu absolutisticu din Vien'a. Într'o di, plecá la Vien'a, chiamatu sau din propriulu indemn, nu sciu. Acolo avendu a se presenta la Alexandru Bach pe atunci ministru de interne, între alte afaceri administrative se ventilá și cestiunea limbei. La observarea lui Mocioni, cá ministeriulu prea se încerca se germanisatie tóta administratiunea, și cá anume unu decretu mai nou relativu la introducerea limbei germane a disgustatu multu pe locuitorii, — ministerulu întrebá scurtu: Se supunu ómenii? — Se supunu, fu respunsulu. — Apoi vedi dta, noi cu aceea mesura amu facutu numai o proba, o cercare, se vedemu cum o voru primí locuitorii; apoi éca, totu dta 'mi spusesi, cá ómenii se supunu.

Se óre ce însemná acea supunere, pe care o accentuase ministerulu Bach? Ea însemná rusinea banatieniloru romani și serbi, cá nici la unii nu le pasase de limb'a și nationalitatea lor, pentru care cu 2—3 ani înainte versasera torenti de sange.

Da, asia este precum dicu ddni deveni în memorialulu lor: scólele reali din Dev'a s'au înfiintiatu mai multu prin bani adunati dela poporul romanescu preste contributiunile normali ale statului, și chiaru astadi se arunca cotisatiuni dupa florinulu de dare, totu pentru acelea scóle. Dara tocma se nu fia acésta, ci se le fia întemeiatu statulu immediatu din budgetulu seu, devenii aru fi potutu și trebuitu, cá pentru acea poporatiune de 158 mii suflete aprópe curatu romanésca se fia pretinsu, cá limb'a propuneri în tóte acelea se fia cea romanésca, éra cea magiara se se invetie cá studiu obligatu.

Resultatele finali ale acelor scóle curatu magiare, precum sunt cele reali, cele pedagogice din Dev'a, cea din Huniadór'a, colegiulu calvinescu din Orasci'a și altele de categori'a acestora, semenate pintre poporatiuni curatu romanesci, se potu prevedé din capulu locului, fără nici o dificultate. Va esi din trensele o generatiune corcita, lipsita de ori-ce caracteru ce ar insufla cea mai puțin incredere magiariloru, si dacă se mai póte unu superlativu preste superlativu, cu atâtu mai puțin romaniloru, o generatiune demna de compatimitu, la care se va potea aplica cu totu dreptul acea espressionu triviala, prosaica, ce se aude în Romani'a: Niciie cane nici ogaru.

Intielegemu prea bine, cá într'o tíera locuita de trei nationalitati se ne invetiamu limbele unii altora, óresicum cu dreptu de reciprocitate; dara nu vomu intielege în veci si nu va intielege nici unu omu civilisatu în Europ'a o mesura atâtu de tiranica, care imi interdice vorbirea, scrierea, cultivarea limbei mele nationale, numai pentru-cá se invetiu limb'a altuia. Si dacă ar fi numai atât. Dara noi romanii tocma de amu fi corcitur, bas-

